

Ioan Muraru

Elena Simina Tănăsescu

Drept constituțional și instituții politice

Ediția 16 • Volumul I

Editura C.H. Beck
București 2023

Cuprins

Prefață la ediția a XVI-a	XI
Prefață la ediția a XV-a.....	XV
Prezentarea disciplinei de studiu și a metodei de lucru	XVII
Disciplina Drept constituțional.....	XXV
Teoria Constituției.....	XXVII
Cetățenia română	XXIX
Capitolul I. Noțiuni introductive.....	1
Secțiunea I. Societatea.....	1
Secțiunea a II-a. Statul.....	3
Secțiunea a III-a. Dreptul.....	5
Secțiunea a IV-a. Politica	8
Secțiunea a V-a. Morala și etica	9
Secțiunea a VI-a. Religiile.....	12
Note bibliografice la Capitolul I.....	13
Bibliografie la Capitolul I.....	14
Capitolul II. Dreptul constituțional român	15
Secțiunea I. Noțiunea de drept constituțional și noțiunea de instituții politice	15
Secțiunea a II-a. Raportul juridic de drept constituțional. Elemente și specific. Specificul normelor de drept constituțional.....	21
§1. Identificarea raporturilor de drept constituțional	22
§2. Subiectele raporturilor de drept constituțional	26
2.1. Poporul	28
2.2. Statul.....	29
2.3. Autoritățile publice (organele statului).....	29
2.4. Partidele, formațiunile politice, alte organizații	29
2.5. Cetățenii	30
2.6. Străinii și apatrizii	30
§3. Specificul normelor de drept constituțional.....	30
Secțiunea a III-a. Izvoarele formale ale dreptului constituțional român.....	33
§1. Constituția și legile de modificare a Constituției.....	37
§2. Legea ca act juridic al Parlamentului	38
§3. Regulamentele parlamentare	38

§4. Ordonanțele Guvernului	38
§5. Tratatul internațional	38
Secțiunea a IV-a. Locul dreptului constituțional în sistemul de drept.....	42
Note bibliografice la Capitolul II.....	46
Bibliografie la Capitolul II	46
Capitolul III. Teoria constituției	48
Secțiunea I. Noțiunea de constituție	49
Secțiunea a II-a. Apariția, adoptarea, modificarea, suspendarea și abrogarea constituției	55
§1. Apariția constituției	55
a. Cauzele apariției constituției	56
b. Constituția cutumiară și constituția scrisă.....	57
§2. Regimul juridic al constituției	63
2.1. Adoptarea constituției.....	63
a. Inițiativa adoptării constituției	63
b. Autoritatea competentă să adopte constituția.....	63
c. Moduri de adoptare a constituției.....	65
2.2. Modificarea (revizuirea) constituției	67
2.3. Încetarea provizorie a efectelor juridice ale normelor constituționale și abrogarea constituției	74
Secțiunea a III-a. Conținutul normativ al constituției.....	75
Secțiunea a IV-a. Supremația constituției.....	78
§1. Conceptul de supremație a constituției	79
§2. Fundamentarea științifică a supremației constituției	80
§3. Consecințele juridice ale supremației constituției	82
3.1. Consecințele juridice privind adoptarea constituției	83
3.2. Consecințele juridice privind modificarea și abrogarea constituției ...	83
3.3. Deosebirile dintre constituție și legi, consecințe ale supremației constituției	83
3.4. Conformitatea întregului drept cu constituția, consecință a supremației constituției.....	84
§4. Raportul dintre supremația constituției și prioritatea de aplicare a dreptului Uniunii Europene	84
§5. Garanțiile juridice ale supremației constituției	88
5.1. Controlul general al aplicării constituției	88
5.2. Controlul constituționalității legilor	89
Secțiunea a V-a. Controlul constituționalității legilor. Teoria generală	89
§1. Noțiunea controlului constituționalității legilor.....	90
1.1. Definiția controlului constituționalității legilor.....	90
1.2. Obiectul controlului de constituționalitate	90
1.3. Funcțiile controlului constituționalității legilor.....	92
§2. Apariția controlului constituționalității legilor	92
2.1. Cauzele apariției controlului constituționalității legilor	92

2.2. Evoluție istorică.....	94
2.3. Legimitatea controlului de constituționalitate	96
§3. Clasificarea controlului constituționalității legilor	99
3.1. Criteriul înscrierii în constituție	99
3.2. Criteriul organului competent să efectueze controlul de constituționalitate	99
3.3. Criteriul temporal	102
3.4. Criteriul procedurii de realizare a controlului	102
3.5. Criteriul sistemic	104
§4. Constituționalizarea dreptului.....	105
Secțiunea a VI-a. Constituțiile române.....	107
§1. Câteva considerații privind apariția constituției în România.....	107
§2. Statutul dezvoltător al Convenției de la Paris.....	108
§3. Constituția română adoptată la 29 iunie 1866	110
3.1. Premisele istorice	110
3.2. Conținutul Constituției și modificările ce i s-au adus	111
§4. Constituția României din 29 martie 1923.....	113
4.1. Premisele istorice	113
4.2. Conținutul Constituției	113
§5. Constituția României din 28 februarie 1938.....	114
5.1. Premisele istorice	114
5.2. Conținutul constituției	115
5.3. Suspendarea Constituției din 28 februarie 1938.....	115
§6. Dezvoltarea constituțională a României în perioada 1944 până la adoptarea Constituției din 1948	116
6.1. Decretul nr. 1626/1944 pentru „Fixarea drepturilor Românilor în cadrele Constituțiunii din 1866 și cu modificările Constituțiunii din 29 martie 1923”.....	116
6.2. Decretul nr. 1849/1944 pentru „Adăugire de alineat nou la finele art. IV din Înaltul Decret Regal nr. 1626 din 31 august 1944”	117
6.3. Legea nr. 86 din februarie 1945, pentru Statutul Naționalităților Minoritare	117
6.4. Legea nr. 187 din 23 martie 1945 pentru înfăptuirea reforme agrare	118
6.5. Decretul nr. 2218 din 13 iulie 1946 privind exercitarea puterii legislative.....	118
6.6. Legea nr. 363 din 30 decembrie 1947, pentru constituirea Statului Român în Republica Populară Română.....	119
§7. Constituția din 13 aprilie 1948	120
7.1. Premisele istorice	120
7.2. Conținutul Constituției	121
§8. Constituția din 24 septembrie 1952.....	122

8.1. Premisele istorice	122
8.2. Conținutul Constituției	122
§9. Constituția din 21 august 1965	123
9.1. Premise istorice	123
9.2. Conținutul Constituției	123
§10. Regimul constituțional din România, stabilit după Revoluția din decembrie 1989	124
10.1. Decret-lege nr. 2 din 27 decembrie 1989 privind constituirea, organizarea și funcționarea Consiliului Frontului Salvării Naționale și a consiliilor teritoriale ale Frontului Salvării Naționale	125
10.2. Decretul-lege nr. 8 din 31 decembrie 1989 privind înregistrarea și funcționarea partidelor politice și a organizațiilor obștești în România	127
10.3. Decretul-lege nr. 81 din 9 februarie 1990 privind Consiliul Provizoriu de Uniune Națională	127
10.4. Decretul-lege nr. 92 din 14 martie 1990 privind alegerea Parlamentului și a Președintelui României	128
§11. Constituția României din 8 decembrie 1991	129
11.1. Câteva explicații generale privind elaborarea Constituției	129
11.2. Conținutul Constituției	131
11.3. Revizuirea Constituției din 1991	133
Note bibliografice la Capitolul III	139
Bibliografie la Capitolul III	140
Capitolul IV. Cetățenia română	143
Secțiunea I. Noțiunea de cetățenie	144
§1. Sensurile noțiunii de cetățenie	144
§2. Definiția cetățeniei române	145
§3. Precizări terminologice	145
Secțiunea a II-a. Natura juridică a cetățeniei	146
Secțiunea a III-a. Regimul juridic al cetățeniei române	149
§1. Principiile reglementării cu privire la cetățenia română	150
§2. Modurile de dobândire a cetățeniei române	153
2.1. Dobândirea cetățeniei române prin naștere	154
2.2. Redobândirea cetățeniei române	154
2.3. Dobândirea cetățeniei române prin adopție	155
2.4. Dobândirea (acordarea) cetățeniei române la cerere	156
2.5. Jurământul de credință față de România. Efecte juridice	158
2.6. Cetățenia copilului găsit pe teritoriul României	159
§3. Modurile de pierdere a cetățeniei române	159
3.1. Retragerea cetățeniei române	159
3.2. Renunțarea la cetățenia română	160
3.3. Alte cazuri de pierdere a cetățeniei române	161

§4. Alte reglementări referitoare la cetățenia română	162
4.1. Dovada cetățeniei române	162
4.2. Cetățenia de onoare	163
4.3. Dubla cetățenie	163
4.4. Străinii și apatrizii	163
4.5. Autoritatea Națională pentru Cetățenie	164
Bibliografie la Capitolul IV	164

Capitolul V. Drepturile, libertățile și îndatoririle fundamentale

ale cetățenilor 166

Secțiunea I. Noțiunea de drepturi și îndatoriri fundamentale

ale cetățenilor 166

§1. Noțiunea de drepturi fundamentale 166

1.1. Afirmarea și evoluția drepturilor omului..... 167

1.2. Apariția drepturilor fundamentale 169

1.3. Definiția drepturilor fundamentale..... 169

1.4. Precizări terminologice..... 172

1.5. Sfera drepturilor omului și cetățeanului 174

a. Generațiile de drepturi..... 174

b. Apariția de noi drepturi fundamentale 177

c. Apariția conceptului de drepturi fundamentale ale naturii 179

§2. Noțiunea de îndatoriri fundamentale 181

Secțiunea a II-a. Natura juridică a drepturilor fundamentale..... 182

Secțiunea a III-a. Corelația dintre reglementările interne și cele

internaționale cu privire la drepturile fundamentale 185

§1. Reglementări internaționale universale, sectoriale și regionale..... 185

§2. Mijloacele de realizare a protecției internaționale a drepturilor omului..... 186

§3. Protecția drepturilor fundamentale în cadrul Uniunii Europene..... 188

Secțiunea a IV-a. Clasificarea drepturilor și libertăților fundamentale 189

§1. Criterii de clasificare a drepturilor fundamentale..... 189

§2. Scurtă prezentare a drepturilor, libertăților și îndatoririlor

prevăzute în Constituția României 194

2.1. Principiile generale ale drepturilor fundamentale 194

a. Universalitatea..... 194

b. Neretroactivitatea legii..... 195

c. Principiul egalității 195

d. Funcțiile și demnitățile publice pot fi ocupate de persoanele care au cetățenia română 197

e. Protecția cetățenilor români în străinătate..... 197

f. Cetățenii români nu pot fi extrădați sau expulzați..... 197

g. Prioritatea reglementărilor internaționale 199

h. Restrângerea exercițiului unor drepturi..... 200

i. Protecția cetățenilor străini 201

2.2. Inviolabilitățile	202
a. Dreptul la viață, dreptul la integritate fizică, dreptul la integritate psihică	202
b. Libertatea individuală	203
c. Dreptul la apărare	207
d. Dreptul la liberă circulație.....	207
e. Dreptul la viață intimă, familială și privată.....	208
f. Inviolabilitatea domiciliului.....	209
2.3. Drepturile și libertățile social-economice și culturale	211
a. Dreptul la învățătură.....	211
b. Accesul la cultură.....	212
c. Dreptul la ocrotirea sănătății	213
d. Dreptul la mediu sănătos.....	213
e. Dreptul la muncă	214
f. Dreptul la grevă	215
g. Dreptul de proprietate	216
h. Dreptul de moștenire.....	218
i. Libertatea economică.....	218
j. Dreptul la un trai decent.....	218
k. Dreptul la căsătorie	219
l. Protecția specială a copiilor și tinerilor.....	220
m. Dreptul persoanelor cu dizabilități.....	220
2.4. Drepturile și libertățile exclusiv politice	221
2.5. Drepturile și libertățile social-politice	221
a. Libertatea conștiinței.....	221
b. Libertatea de exprimare	223
c. Dreptul la informații de interes public	224
d. Libertatea întrunirilor.....	225
e. Dreptul de asociere.....	227
f. Secretul corespondenței	229
2.6. Drepturile garanții	230
a. Dreptul de petiționare.....	230
b. Dreptul persoanei vătămate de o autoritate publică	230
2.7. Îndatoririle fundamentale	232
Note bibliografice la Capitolul V	234
Bibliografie la Capitolul V	235
Index	237

Prezentarea disciplinei de studiu și a metodei de lucru

Analiza fenomenelor și instituțiilor legate de puterea de stat, specifice dreptului constituțional, se realizează tradițional în sistemul de învățământ superior din țara noastră atât în cadrul facultăților cu profil juridic, cât și politic, economic sau de filozofie. Perspectiva de ordin juridic poate și trebuie să complinească în mod armonios o abordare de tip analitic a conceptelor și raționamentelor intrinseci fenomenului de putere. Exigențele juristului sunt însă diferite de cele ale politologului, economistului sau filozofului, pentru că și metoda utilizată de fiecare pentru analizarea aceluiași fenomen sau concept este diferită.

Pe lângă oferirea un suport concret, de tip didactic pentru pregătirea studenților, lucrarea de față își propune și să facă unele precizări cu caracter metodologic, considerate utile mai ales în contextul unui învățământ centrat pe transmiterea de cunoștințe și dezvoltarea de abilități specifice profesiei de jurist. Ea reprezintă, în egală măsură, rezultatul cristalizării pe parcursul timpului a unor constante relevate în noianul întrebărilor puse de studenți la fiecare început de an universitar și dorește să le aducă răspunsurile necesare și adecvate. În mod special, scopul său este acela de a familiariza studenții anului întâi cu exigențele universitare și de a le pune la îndemână un instrument de lucru atât de necesar la început de drum.

a) Bibliografia

În vederea unei cât mai temeinice pregătiri, la dispoziția studenților se află un extrem de bogat material bibliografic. Ar fi de dorit ca studenții să reușească să îndepărteze cât mai rapid unele „idei de gata” ce se pot dovedi periculoase pe termen lung. Astfel, de pildă, profesorii nu solicită „învățarea pe de rost” a cursului sau manualului universitar pe care l-au redactat, iar studierea și a altor lucrări de specialitate, departe de a fi interzisă, este călduros recomandată.

O listă bibliografică exhaustivă, fie și numai pentru singura disciplină a dreptului constituțional, ar fi imposibil de alcătuit. De aceea, ne vom mulțumi să menționăm la sfârșitul acestei introduceri doar câteva dintre cele mai importante lucrări de specialitate publicate recent, în principal manuale sau tratate universitare, fiind de la sine înțeles că lectura oricărei cărți de calitate nu poate fi decât o plăcere intelectuală și un plus de informație. Reactualizarea periodică a acestei (modeste) bibliografii ar putea constitui una din preocupările oricărui student. Aceasta și în vederea constituirii propriei biblioteci juridice.

Alegerea cărților nu trebuie lăsată la voia întâmplării. Dacă manualul universitar recomandat este, de regulă, cel al profesorului care ține și prelegerile (fie și numai din rațiuni de ordin pur pedagogic, lesne de înțeles și care nu mai au

nevoie de alte comentarii), celelalte cărți pe care studentul le achiziționează trebuie alese cu multă atenție. Nici sfatul librarului, nici cel al studenților din anii mai mari nu ar trebui să prevaleze alegerii pe care fiecare o face în funcție de necesitățile sale proprii, de nevoia resimțită pentru un plus de informație într-un anumit domeniu sau în funcție de gradul de satisfacție intelectuală sperat a fi găsit în paginile unei cărți.

Nu trebuie uitate nici revistele de specialitate. Deseori, probleme de actualitate nu sunt tratate decât extrem de sumar sau chiar deloc în cuprinsul manualelor sau cursurilor universitare. Este normal, deoarece scopul acestui tip de lucrări de specialitate este unul cu precădere pedagogic. De aceea, discuții cu privire la anumite aspecte controversate sau cu privire la probleme de detaliu sau de o deosebită subtilitate sunt de căutat (și de găsit !) în revistele de specialitate. Fără a avea pretenția exhaustivității, redăm mai jos lista principalelor reviste care publică articole ce pot interesa studentul curios, mai ales în domeniul dreptului constituțional. Trebuie și aici să precizăm că enumerarea este doar exemplificativă (și nu limitativă) completarea sa fiind nu doar dorită, ci chiar sugerată.

1. Analele Universității București – Seria Drept
2. Curierul Judiciar
3. Dreptul
4. Revista română de drept european
5. Revista română de drepturile omului
6. Revista de drept public
7. Studii de drept românesc

Metoda comparată a devenit astăzi o necesitate. Transplantul juridic ori caracterul transnațional al unor problematici abordate de practica juridică din diverse state obligă juriștii la o cât mai bună cunoaștere a realităților sociale și normative proprii altor state. Prin urmare, o bibliografie care să includă și lucrări din alte state este un lucru firesc, iar în această privință atât internetul, cât și bazele de date științifice electronice internaționale (BDI), specializate în zona dreptului, devin indispensabile.

Cu toate acestea, trebuie precizat că nu orice informație culeasă pe internet poate fi resursă validă pentru formarea profesională și nu orice blog sau publicație on-line poate constitui reper bibliografic. Dacă astăzi există unele publicații cu apariție exclusiv on-line și destul de multe funcționează în regim *open source*, multe alte postări din diferite rețele informatice sunt lipsite de valoare științifică ori formatoare. Încercarea de a studia ori de a redacta o lucrare de specialitate exclusiv pe baza resurselor disponibile pe internet este sortită eșecului din start și va fi sancționată ca atare în cadrul evaluărilor continue sau finale în cadrul facultăților juridice. Selectarea atentă a bibliografiei face parte din competențele și abilitățile profesionale care se dobândesc în cadrul studiilor de specialitate și merită o investiție de timp și răbdare consistentă.

Desigur, nu poate fi uitată nici inteligența artificială și noua generație de modele de limbaj generative pre-antrenate care pot genera, la cerere, texte

inteligibile pe baza informațiilor învățate prin consolidare în urma *feed-back*-ului uman dintr-o vastă bază de date de cărți digitale, scrieri online și alte instrumente media. Acuratețea lor faptică rămâne neuniformă și constituie, în genere, un dezavantaj semnificativ. Ele nu pot fi considerate surse bibliografice, iar folosirea *tale quale* a textelor astfel 'fabricate', departe de a fi încurajată, reprezintă o gravă abdicare de la regulile morale și deontologice ale profesiei de jurist. Dovadă în acest sens stau și hotărârile judecătorești de condamnare la plata unei amenzi de 5,000 USD a avocaților din SUA care au preluat fără verificare informații furnizate de un astfel de model de inteligență artificială ...

Nu în ultimul rând, unele *podcast*-uri sunt de reală utilitate pentru mai buna înțelegere a unor concepte sau realități sociale. Frecventarea lor este desigur încurajată, nu și simpla preluare a ideilor.

În vederea completării bibliografiei, și nu numai, publicația absolut necesară pentru orice jurist și pentru orice cetățean este Monitorul Oficial al României.

b) Vocabularul

În ciuda falsei și înșelătoarei aparențe de simplitate, datorată în bună măsură asemănării cu limbajul comun, limbajul juridic poate ridica serioase dificultăți și întinde numeroase capcane. Juristul posedă un vocabular care îi este propriu, un jargon profesional format pe parcursul a secole întregi de practică; un fel de cod secret transmis aproape cu religiozitate din generație în generație de juriști care îl percep ca pe un fel de refugiu – sursă a nenumărate contestații din partea „celorlalți”, a ne-juriștilor – față de o eventuală vulgarizare a mediului lor specific. În literatura din țara noastră au apărut multe dicționare juridice, unele chiar cu ambiții de generalitate, care pot familiariza studentele și studenții cu sensurile tehnic-juridice ale unor concepte cu care vor opera mai târziu și care, de multe ori, se „ascund” sub denumiri extrem de comune. Lectura lor în paralel cu studiul diferitelor discipline nu poate fi decât extrem de utilă, facilitând însușirea noțiunilor de bază și evitarea prea bine cunoscutului fenomen al „beției de cuvinte”.

Pe de altă parte, lectura dicționarelor explicative ale limbii române ori a celor de sinonime sau etimologice este imperios necesară pentru orice persoană care utilizează exprimarea scrisă și orală ca principal instrument de lucru. Mediul *on-line* abundă în astfel de lucrări, extrem de utile pentru orice jurist și consultarea lor este călduros încurajată.

Nu în ultimul rând, și specialiștii în tehnologia informației au înțeles importanța utilizării corecte a cuvintelor în genere și a vocabularului propriu oricărei profesii în particular. Este motivul pentru care programele de prelucrare informatică (pe calculator) a textelor includ și un modul de sinonime care se poate dovedi de un real ajutor în redactarea textelor. Sprijiniți de atât de multe instrumente de lucru studenții pot redacta documente juridice corecte și riguros exacte, inclusiv din punct de vedere al vocabularului de specialitate.

c) Metodologie

Considerăm că unele precizări de ordin metodologic privind activitatea universitară pot fi binevenite. Fără a pune vreun moment la îndoială faptul că studenții știu deja cum, ce, cât etc. trebuie să pregătească pentru fiecare disciplină de studiu, ne permitem să ne prevalăm de butada devenită celebră a unui profesor de la Oxford care obișnuia să își înceapă cursul spunând „aici pornim de la ideea că nici unul dintre noi nu deține adevărul absolut și nu are perfectă dreptate întotdeauna; nici chiar cel mai tânăr!”. Considerăm deci că unele precizări pot veni în sprijinul activității de pregătire susținută pe care suntem convinși că studenții o desfășoară clipă de clipă, ceas de ceas.

1. Despre prelegere

Pregătirea cursului începe cu chiar ... audierea lui. Oricât ar părea de surprinzător acest adevăr vechi și banal se dovedește a nu fi încă suficient verificat. Existența unui manual sau a unui curs publicat de către chiar profesorul care „ține” și cursul magistral nu presupune neapărata identitate a celor două tipuri de informație: scrisă și vorbită. Și aceasta pentru motive foarte simple, chiar evidente am putea spune. Profesorul nu este o bandă magnetică ce a înregistrat o dată pentru totdeauna un discurs pe care îl repetă la nesfârșit, indiferent de auditoriu, și pe care, la un moment dat în timp l-a immortalizat și pe un suport de hârtie. El își adaptează discursul în funcție de auditoriu, de reacțiile sale de moment; de evoluția de ultima oră a evenimentelor și a legislației și de o serie întreagă de alți factori ce, în mod evident, nu pot și nici nu trebuie avuți în vedere la redactarea unui manual universitar. Firește că studenții își pot completa informațiile obținute la prelegere cu o serie întreagă de alte surse de informare, dar acestea nu pot (și credem noi nici nu își propun) să înlocuiască cursul magistral. Datorită caracterului său viu, direct, prelegerea poate orienta atenția studenților asupra acelor aspecte ce prezintă o mai mare importanță, ea permite o mai bună exemplificare a teoriilor abstracte enunțate în manuale, ajută la o mai bună înțelegere a fenomenelor studiate etc. Această oportunitate nu trebuie irosită sau neglijată, căci ea se poate concretiza în cunoștințe actualizate sau mai bine structurate, în informații adiționale sau pur și simplu într-o perspectivă diferită asupra materiei.

2. Despre studiu

Într-o ipoteză ideală, în continuare, studentul ar trebui să încerce să fixeze informația receptată prin lectura unuia sau, de preferat chiar, a mai multor manuale universitare. Lectura mai multor cursuri sau lucrări de specialitate oferă avantajul că permite familiarizarea cu mai multe opinii legate de același aspect, o mai bună cunoaștere a obiectului de studiu și înțelegerea mai exactă a diverselor probleme sau controverse pe care respectiva materie le ridică. Ulterior, ar trebui să fie posibilă o mai bună înțelegere a problemei abordate sau lămurirea parțială (de dorit ar fi chiar totală) a întrebărilor pe care audierea cursului magistral le-a

pus. După cum arătam încă de la început, informația este pusă la dispoziția studentului, acesta este însă cel care o receptează. Nimeni nu poate realiza procesul învățării în locul studentului și nimeni nu îl poate obliga pe acesta la o activitate pe care el nu o dorește. Participarea sa activă la procesul educațional este condiția *sine qua non* a reușitei acestui proces.

Firește, tehnicile, modalitățile de învățare sunt specifice fiecăruia. Două ar fi totuși indicațiile de ordin general ce pot fi făcute cu privire la acest subiect. Este total greșită părerea conform căreia „la drept nu trebuie decât să înveți pe de rost” completată deseori cu obiectul acestei „învățări” - legile. Nimic mai fals și nimic mai periculos. **Nu trebuie învățat pe de rost**, reținerea frazelor cuvânt cu cuvânt făcându-se cel mai adesea în detrimentul înțelegerii. Și mai ales nu este indicată reținerea pe de rost a textelor normative. Studiile juridice urmăresc însușirea unor noțiuni și categorii specifice dreptului, precum și dobândirea unor abilități legate de specificul raționamentului juridic pentru ca în viața profesională ulterioară, studiilor profesionișii dreptului să fie în măsură să opereze eficient cu ele și nu să reproducă dreptul pozitiv. Textele normative în vigoare la un moment dat pot fi modificate sau abrogate, raționamentele juridice însă au anumite tipare, utilizate de mii de ani și care încă nu s-au demodat. Evident că noțiunile de bază, concepțiile fundamentale, schemele după care sunt dezvoltate raționamentele trebuie însușite, dar apropierea lor nu presupune simplul efort mecanic de reținere, ci și unul cognitiv, de înțelegere și de operare cu ele.

Aceasta nu contrazice o altă idee de gata, și anume, aceea că pentru efectuarea studiilor juridice este necesară o bună memorie. Numai că acest lucru este adevărat pentru aproape toate domeniile. Tocmai pentru a facilita memorizarea, indicat ar fi ca procesul învățării să se desfășoare în timp. Mai precis, este de preferat studierea cursurilor în mod sistematic, în cadrul unui efort distribuit pe tot parcursul anului universitar, învățarea numită „în salturi” sau „în sesiune” prezentând în afara riscurilor deja binecunoscute (criza de timp, stres pronunțat, „căderi” fizice sau chiar nervoase etc.) și dezavantajul unei extrem de rapide uitări. Memoria umană (chiar și cea mai prodigioasă) stochează informația primită într-o cantitate mare într-un timp foarte scurt pentru o durată extrem de limitată. Există riscul (nu rareori produs efectiv) ca vârful de formă scontat să nu se producă în chiar momentul examenului ...

3. Despre referat / eseu

Una din modalitățile cele mai frecvente de evaluare a studenților este redactarea unui referat/eseu. Dacă referatul constituie o sinteză a principalelor idei referitoare la o temă prestabilită, cu o minimă contribuție personală a autorului acestuia, eseu reprezintă o abordare subiectivă și pe cât posibil analitică sau chiar critică a unui subiect (de preferință) controversat. Redactarea în scris a unor lucrări ca temă de seminar este o metoda des folosită nu doar pentru avantajele practice pe care le presupune, dar și pentru că prin ea se poate asigura o participare efectivă a studentului la procesul educațional. Referatul constituie o

lucrare scrisă în urma desfășurării unei cercetări individuale sau colective și, eventual, prezentată oral în cadrul unei activități de grup. Referatele urmăresc dezvoltarea unor aptitudini de sinteză, de exprimare, de căutare și rezolvare a unor probleme de drept. Pentru pregătirea unui referat este necesară observarea (și chiar parcurgerea) următoarelor etape:

- stabilirea unei (modeste pentru început) bibliografii suplimentare;
- înțelegerea și aprofundarea ei;
- asimilarea unor noțiuni, discuții, argumente, poziții doctrinare, opinii, etc;
- sistematizarea informației astfel acumulate;
- analizarea ei dintr-o perspectivă critică (a nu se confunda cu negativistă sau nihilistă), eventual prin formularea unor concluzii personale;
- sintetizarea tuturor acestor idei într-un plan al referatului;
- prezentarea într-o formă clară, precisă și cât mai exact posibilă a rezultatului acestui întreg travaliu intelectual.

Prezentarea referatului presupune atât redactarea lui în formă scrisă, cât și susținerea lui oral. Acest exercițiu prezintă avantajul că obișnuiește studentul atât cu rigorile expresiei scrise, cât și cu cele (particulare și specifice) ale expresiei orale.

În faza incipientă a studiilor juridice studenții sunt mai rar solicitați să redacteze eseuri, dar nicio regulă nu există dacă nu are și excepții. Pentru pregătirea unui eseu este necesară parcurgerea aceluiași etape ca și pentru referat, cu precizarea că în redactarea unui eseu este esențială exprimarea unor opinii proprii, pe cât posibil novatoare și care pun tema abordată într-o lumină nouă.

Indiferent de exercițiul formator propus, redactarea unei lucrări scrise ca temă de seminar *nu înseamnă copierea pur și simplu din lucrările diverșilor autori a celor mai anarhice și neinspirate alese și aranjate pasaje*. De asemenea, prezentarea orală unui referat sau a unui eseu *nu înseamnă citirea cu voce monotonă a câtorva pagini înseilate în mare grabă în seara dinaintea datei fixate pentru susținere*. Referatul este rezultatul unei munci intelectuale de căutare a unor răspunsuri la întrebări pe care fiecare și le pune, iar aceste răspunsuri, chiar dacă au fost deja formulate de alții cu mult înainte de data fixată pentru prezentarea referatului, sigur au fost redactate într-o formă diferită de cea pe care fiecare student în parte ar putea să le-o dea. Eseul are la bază idei care există, dar presupune crearea unor noi. Manifestarea personalității fiecăruia nu numai că este dorită, dar ar trebui să fie și stimulată prin astfel de exerciții. Ideal ar fi ca, la finalul oricărui referat sau eseu, fiecare student să poată menționa și opinia sa proprie, pe care să fie capabil și să o susțină cu argumente juridice.

Deși ar trebui să fie de la sine înțeles, amintim și aici, încă o dată, că plagiatul constituie furt intelectual și este o practică nu doar descurajată, ci și sancționată moral, etic, deontologic și juridic.

4. Despre studiile de caz și analiza jurisprudenței

Unul dintre cele mai uzuale și frecvent utilizate exerciții aplicative folosite în facultățile juridice din întreaga lume îl constituie analiza unor cazuri practice (spețe) sau a jurisprudenței, adică a unor serii de cazuri practice. Astfel, noțiunile teoretice capătă aplicabilitate practică și studenții pot înțelege mai bine efectele juridice pe care le pot produce noțiunile și conceptele abstracte pe care le învață, precum și modalitatea în care pot fi operaționalizate raționamentele și abilitățile juridice dobândite în timpul cursurilor și seminarelor. Ținând seama de faptul că disciplina drept constituțional se studiază în anul I, pentru început studenții sunt confrunțați cu decizii ale curților constituționale anume selectate, prin care sunt puse în aplicare noțiuni teoretice și apoi sunt solicitați să aplice șabloanele astfel desprinse la cazuri asemănătoare. În anii superiori de studii ei vor fi puși în situația de a rezolva probleme (spețe) juridice noi, cu care nu au mai fost confrunțați.

Realizarea fișelor de caz (fișe ale deciziilor Curții Constituționale) este abia prima etapă din cadrul acestui proces formator și ea ajută foarte mult studentul să înțeleagă tiparele după care se realizează activitatea jurisdicțională, precum și să asimileze raționamente juridice complexe. Tocmai din acest motiv este imperios necesară lectura atentă a fiecărei decizii a Curții Constituționale atribuită ca exercițiu și alcătuirea propriei fișe. Simpla preluare, uneori de pe internet, a fișelor realizate de confrăți din anii mai mari nu ține loc de studiu individual și nu poate susține efortul formator al studentului care, poate, nu realizează că astfel se înșeală doar pe sine; nota de la examen va reflecta exclusiv rezultatele studiului individual efectiv realizat.

d) În loc de concluzii

Ca în nici un alt domeniu, în drept forma și fondul sunt inseparabile. Ne vom îngădui să încheiem această parte introductivă cu o scurtă precizare referitoare la formă. Indiferent de modul de comunicare ales, este bine de știut că modalitatea în care ea se realizează influențează și receptarea conținutului. Neglijarea acestui aspect (*e.g.* a exprimării coerente, a esteticii paginii etc.) poate constitui uneori un element care adăugat la multe altele poate conduce la nereușita la examen. Și nu doar din considerente pur estetice. Evitarea utilizării paragrafelor în cadrul unei lucrări scrise poate indica o dezordine generală a ideilor. O exprimare orală anevoioasă poate conduce la ideea unei mai puțin aprofundate studieri a respectivului subiect. Așa cum în drept nu există un drept subiectiv dacă nu este protejat de o acțiune în instanță, în privința formării viitorilor juriști forma și fondul trebuie considerate împreună și apreciate ca atare.